

ELIZABETH GILBERT BIJ UITGEVERIJ CARGO

Mannen van staal
Eten, bidden, beminnen
Toewijding

Elizabeth Gilbert

Het hart van alle dingen

Vertaald door Janneke Bego en Mireille Vroege

2013

DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM

We weten niet wat het leven is.
Wat het leven doet weten we wel.
— LORD PERCEVAL

Inhoud

Proloog 9

DEEL EEN 13

De koortsboom

DEEL TWEE 61

De blom van White Acre

DEEL DRIE 187

Een verwarring van signalen

DEEL VIER 363

Waar missies toe leiden

DEEL VIJF 487

De conservator Mossen

Dankwoord 559

Preface

Alma Whittaker, tegelijk met de eeuw geboren, gleed op 5 januari 1800 onze wereld binnen.

Al snel – vrijwel onmiddellijk – begonnen zich meningen over haar te vormen.

Toen Alma's moeder haar kind voor het eerst onder ogen kreeg, was ze best tevreden met het resultaat. Beatrijs Whittaker was tot dan toe weinig succesvol geweest met het voortbrengen van een erfgenaam. Haar eerste drie pogingen tot conceptie waren in trieste stroompjes verdwenen nog voordat ze ooit een teken van leven hadden gegeven. Haar meest recente poging – een volmaakt gevormde zoon – had bijna de oever van het leven bereikt, toen hij zich op de ochtend van zijn geboorte bedacht en dood arriveerde. Na zulke verliezen ben je tevreden met ieder kind dat levend ter wereld komt.

Met haar robuuste kind in de armen prevelde Beatrijs een gebed in het Nederlands, haar moedertaal. Ze bad dat haar dochter zich zou ontwikkelen tot een gezonde, verstandige en intelligente vrouw, en dat ze nooit vriendinnen zou worden met al te gepoederde meisjes, of zou lachen om vulgaire verhalen, of aan speeltafels zou zitten met lichtzinnige mannen, of Franse romans zou lezen, of zich op een manier zou gedragen die alleen bij een wilde indiaan paste, of op welke wijze ook de ergste schandvlek voor een nette familie zou worden; kortom, dat ze niet zou opgroeien tot een onnozele hals. Zo eindigde haar zegen, of wat een zegen maar inhoudt bij zo'n strenge vrouw als Beatrijs Whittaker.

De vroedvrouw, van Duitse komaf, beschouwde dit als een fatsoenlijke bevalling in een fatsoenlijk huis, en dus was Alma Whittaker een fatsoenlijke baby. De slaapkamer was aangenaam warm geweest, soep en bier waren gul geoffreerd en de moeder was flink geweest – precies

zoals je zou verwachten van Hollanders. Bovendien wist de vroedvrouw dat ze betaald zou worden, en royaal ook. Iedere baby die geld in het laatje brengt, is een acceptabele baby. Dus sprak ook de vroedvrouw een zegen over Alma uit, al was het zonder veel geestdrift.

Hanneke de Groot, het hoofd van de huishouding, was minder onder de indruk. Het kind was geen jongetje, en mooi was het evenmin. Het had een gezichtje als een kom haveremoutpap en was zo bleek als een geschilderde vloer. Zoals alle kinderen betekende het werk. Zoals alle werk zou dat waarschijnlijk op haar schouders terechtkomen. Maar ze zegende het kind evengoed, want een nieuw kind zegenen is een plicht en Hanneke de Groot kwam altijd haar plichten na. Hanneke betaalde de vroedvrouw en verschoonde de beddenlakens. Ze werd tijdens haar inspanningen bijgestaan, zij het niet erg bekwaam, door een jong dienstmeisje – een spraakzaam plattelandskind en een recente aanwinst in het huishouden – dat meer belangstelling had voor de baby dan voor het opruimen van de slaapkamer. De naam van het dienstmeisje hoeft hier niet te worden vermeld, want Hanneke de Groot zou haar de volgende dag ontslaan met de woorden dat ze nutteloos was, en haar zonder referenties wegsturen. Die ene nacht echter fladderde het nutteloze en gedoemde dienstmeisje om de baby heen, zelf verlangend naar een kind, en sprak ze een lieve en welgemeende zegen over de jonge Alma uit.

Dick Yancey – een lange, intimiderende man uit Yorkshire die voor de heer des huizes optrad als de spijkerharde bewaker van diens buitenlandse handelsondernemingen (en die toevallig die januarimaand op het landgoed verbleef, wachtend tot de haven van Philadelphia zou ontdooien alvorens naar Nederlands Oost-Indië te varen) – had niet veel te zeggen over het nieuwe kind. Om hem recht te doen: hij was geen prater. Toen hem verteld werd dat mevrouw Whittaker een gezond meisje ter wereld had gebracht, fronste Yancey slechts zijn wenkbrauwen en verklaarde met de bondigheid die hem kenmerkte: 'Zwaar werk, leven.' Was dat een zegen? Moeilijk te zeggen. Laten we hem het voordeel van de twijfel gunnen en het als een zegen opvatten. Hij zal het vast niet als een vervloeking hebben bedoeld.

Alma's vader zelf – Henry Whittaker, de eigenaar van het landgoed – was vergenoegd met zijn kind. Zeer vergenoegd. Het kon hem niet schelen dat het geen jongetje was, en evenmin dat het niet mooi was.

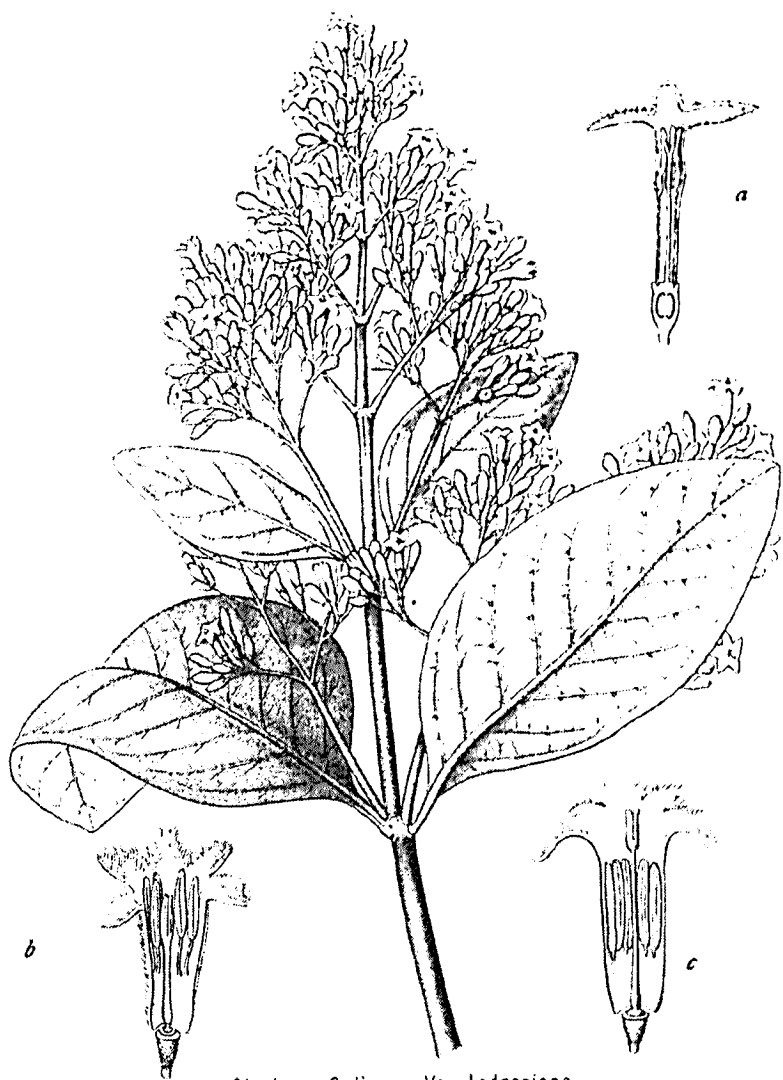
Hij zegende Alma niet, om geen andere reden dan dat hij daar de man niet naar was. ('Gods zaken zijn niet mijn zaken,' zei hij dikwijls.) Wat Henry wél deed, zonder enig voorbehoud, was zijn kind bewonderen. Daarbij past de aantekening dat hij zijn kind zelf had gemaakt, en Henry Whittaker had de neiging om alles wat hij zelf had gemaakt zonder enig voorbehoud te bewonderen.

Ter ere van de gelegenheid ging Henry naar zijn grootste broeikas en oogstte daar een ananas, die hij in gelijke stukken verdeelde onder alle leden van het huishouden. Buiten sneeuwde het, een volmaakte Pennsylvaanse winter, maar deze man bezat verscheidene zelf ontworpen, op kolen gestookte kassen – constructies die hem niet alleen het doelwit van afgunst van iedere plantenkweker en botanicus in beide Amerika's maakten, maar ook schatrijk – en als hij in januari ananas wilde eten, dan át hij verdorie in januari ananas. Net als kersen in maart.

Daarna trok hij zich terug in zijn werkkamer en sloeg hij zijn grootboek open, waarin hij iedere avond noteerde wat er die dag op het landgoed was omgegaan, zowel zakelijk als privé. Hij begon met: 'Een nieuwe eedele en intresante pasant heeft sig bei ons gevoegt', en vervolgde met de details, het tijdstip en de kosten van Alma Whittakers geboorte. Zijn handschrift was beschamend knoeierig. Elke zin was een overvol dorp met hoofdletters en kleine letters die in krappe misère naast elkaar leefden en die tegen elkaar op klommen alsof ze van de pagina probeerden te ontsnappen. Zijn spelling was erger dan willekeurig en zijn interpunctie was om te zuchten van ellende.

Niettemin schreef Henry zijn verslag. Het was belangrijk voor hem om alles bij te houden. En al wist hij dat iedere geschoolde man zou rillen van die pagina's, hij wist ook dat niemand ze ooit te zien zou krijgen – niemand behalve zijn vrouw. Als Beatrijs weer op de been was, zou ze zijn aantekeningen overnemen in haar eigen grootboek, zoals ze altijd deed, waarna haar sierlijk geschreven vertaling van Henry's hansenpoten de officiële verslaglegging van de huishouding werd. Beatrijs was zijn levenspartner, en een waardevolle ook. Ze zou deze klus voor hem klaren, naast nog honderd andere.

Met Gods wil zou ze haar werk snel weer oppakken. De administratie stapelde zich al op.

Cinchona Calisaya, Var. *Ledgeriana*.

Cinchona Calisaya, var. *Ledgeriana*

DEEL EEN

De koortsboom

Hoofdstuk een

De eerste vijf jaar van haar leven was Alma Whittaker inderdaad niet meer dan een passant in de wereld – zoals we in onze vroege jeugd allemaal passanten zijn – en dus was haar verhaal nog niet edel, en bijzonder interessant was het evenmin, buiten het feit dat deze lelijke dreumes opgroeide zonder ziekten of ongelukken, te midden van een rijkdom die vrijwel ongekend was voor het Amerika van die tijd, zelfs voor het elegante Philadelphia. Hoe haar vader in het bezit was gekomen van die rijkdom is de moeite van het vertellen waard, terwijl we wachten tot het meisje groter is geworden en weer onze belangstelling wekt. Want het was in 1800 al even ongewoon voor een nagenoeg ongeletterde man van arme afkomst om de rijkste inwoner van de stad te worden als in alle andere tijden, en dus is de manier waarop Henry Whittaker zijn vermogen verwierf zeker interessant – zij het misschien niet edel, zoals hijzelf als eerste zou hebben toegegeven.

Henry Whittaker werd in 1760 geboren in Richmond, een dorp aan de Theems, iets stroomopwaarts van Londen. Hij was de jongste zoon van straatarme ouders die al een paar kinderen te veel hadden. Hij werd grootgebracht in twee kamertjes met een vloer van aangestampte aarde, met een dak dat nauwelijks lekte, met praktisch elke dag een maaltijd op het vuur, met een moeder die niet dronk en een vader die zijn gezin niet sloeg – kortom, een bijna verheven bestaan vergeleken met veel andere gezinnen in die tijd. Zijn moeder had zelfs haar eigen piepkleine tuintje achter het huis, waarin ze ridderspoor en lupinen kweekte, voor de sier, als een echte dame. Maar Henry liet zich niet voor de gek houden door ridderspoor en lupinen. Slechts een muur scheidde de kamer waarin hij sliep van de varkens, en zijn leven kende geen moment dat hij zich niet vernederd voelde door zijn armoede.

Misschien had de jongen minder aanstoot aan zijn lot genomen als

hij om zich heen nooit de weelde had gezien die in zo'n schrill contrast stond met zijn eigen armoedige omstandigheden; de opgroeiende Henry werd echter niet alleen geconfronteerd met rijkdom, maar zelfs met de koninklijke familie. Er stond een paleis in Richmond, en er waren ook lusthoven, Kew geheten, deskundig gecultiveerd door prinses Augusta, die een legertje tuiniers uit Duitsland had meegenomen dat met veel enthousiasme een kunstmatig en vorstelijk landschap creëerde uit eerlijke en eenvoudige Engelse weiden. Haar zoon, de toekomstige koning George III, bracht er als kind zijn zomers door. Na zijn kroning streefde George ernaar van Kew een botanische tuin te maken die kon wedijveren met welke hortus op het Europese vasteland ook. De Engelsen, op hun koude, natte, geïsoleerde eiland, lagen op botanisch gebied ver achter bij de rest van Europa, en George III was erop gebrand die achterstand in te halen.

Henry's vader werkte als fruitteler in de boomgaarden van Kew – een bescheiden man die gerespecteerd werd door zijn bazen, in de mate waarin je een bescheiden fruitteler kunt respecteren. Whittaker had een gave voor het kweken van vruchtdragende bomen, en hij had er eerbied voor. ('Ze belonen het land voor zijn moeite,' zei hij altijd, 'anders dan de rest.') Hij had ooit de favoriete appelboom van de koning gered door een tak van het zieke exemplaar te enten op een sterkere onderstam en de verbinding vast te zetten met klei. De boom had datzelfde jaar nog vrucht gedragen aan de nieuwe ent en leverde al snel mandenvol appels op. Voor dat wonder had Whittaker van de koning zelf de bijnaam 'Appelmagiër' gekregen.

Ondanks zijn talenten was de Appelmagiër een eenvoudig man, met een timide echtgenote, maar op de een of andere manier hadden ze zes ruige en agressieve zonen voortgebracht (een van hen werd 'de schrik van Richmond' genoemd en twee andere zouden allebei de dood vinden in een kroeggevecht). Henry, de jongste, was in sommige opzichten de ruigste van allemaal, en was daar misschien ook wel toe genoodzaakt, wilde hij zijn broers overleven. Hij was een koppige en vasthoudende hazewind, een mager en lichtontvlambaar type dat de pakken rammel van zijn broers stoïcijns onderging en wiens onverschrokkenheid dikwijls op de proef werd gesteld door zijn omgeving, die hem graag uitdaagde tot het nemen van risico's. Ook zonder zijn broers haalde Henry gevaarlijke experimenten uit, stookte hij fikkie,

pestte hij huisvrouwen door over hun dak te hollen en was hij een gevaar voor kleine kinderen; een jongen van wie het je niet zou hebben verbaasd te horen dat hij van een kerktoeren was gevallen of verdronken in de Theems. Alleen door puur toeval werden deze scenario's nooit werkelijkheid.

Maar anders dan zijn broers had Henry een verlossende eigenschap. Of twee, liever gezegd: hij was intelligent en hij was geïnteresseerd in bomen. Het zou overdreven zijn te beweren dat Henry eerbied had voor bomen, zoals zijn vader, maar hij was erin geïnteresseerd omdat het een van de weinige dingen in zijn schrale wereld was waar je gemakkelijk iets over kon opsteken, en Henry wist al uit ervaring dat kennis je een voorsprong gaf op anderen. Als je graag wilde blijven leven (en dat wilde Henry) en als je rijk wilde worden (en dat wilde Henry), dan moest je alles leren wat je kón leren. Latijn, schoonschrijven, boogschieten, paardrijden, dansen: al deze dingen lagen buiten Henry's bereik. Maar hij had bomen, en hij had zijn vader, de Appelmagiër, die geduldig de moeite nam hem te onderrichten.

En zo kwam Henry alles te weten over de messen, de klei en de bijenwas waarmee de enter zijn werk uitvoerde, en leerde hij de fijne kneepjes van het oculeren, zoogenten, spleetenten, planten en snoeien. Hij leerde hoe je in de lente bomen verplante, als de grond vochtig en compact was, of hoe je dat in de herfst deed, als de grond los en droog was. Hij leerde hoe je de abrikozenbomen aanbond en de takken leidde om ze te beschermen tegen de wind, hoe je citrusbomen kweekte in de orangerie, hoe je de meeldauw van de kruisbessen rookte, hoe je zieke takken uit de vijgenbomen haalde, en wanneer je je die moeite kon besparen. Hij leerde hoe je de gehavende bast van een oude boom trok en het ding velde, zonder sentimentaliteit of wroeging, om er nog zeker tien seizoenen leven aan te ontlokken.

Henry leerde veel van zijn vader, ook al schaamde hij zich voor de man, die in zijn ogen een zwakkeling was. Als Whittaker echt de Appelmagiër was, zo redeneerde Henry, waarom had de bewondering van de koning zich dan niet vertaald in rijkdom? Heel wat mensen die dommer waren dan Whittaker leefden in weelde. Waarom woonden de Whittakers nog naast de varkens als vlakbij de uitgestrekte groene gazons waren van het paleis, en de plezierige huizen aan de Maid of Honour Row, waar de dienaressen van de koningin tussen Frans bed-